

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Топчія Василя Васильовича на дисертацію Пеліхоса Євгена Миколайовича на тему «Забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (in absentia)», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 01 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Належний захист прав та інтересів підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні завжди був важливим питанням з огляду на необхідність дотримання верховенства права, законності та інших засад кримінального провадження. Особливо гостро вказана проблема постає під час здійснення кримінального провадження, в якому підозрюваний, обвинувачений фактично не бере участі – спеціальному кримінальному провадженні (in absentia). За умов, коли особа не має змоги самотійно відстоювати та реалізовувати свої права та захищати інтереси, забезпечення належної процедури залучення захисника та реалізації ним функції захисту є принципово важливими. Однак чинне законодавство, що регламентує цю діяльність, містить низку прогалин, а практичні питання реалізації захисником своєї функції за відсутності контакту з підозрюваним, обвинуваченим викликає чимало запитань як у науковців, так і в практиків.

Право на захист у кримінальному провадженні є одним із найважливіших інститутів, гарантією дотримання інших прав і свобод особи. Безумовно, критерієм становлення держави повинна бути реальна забезпеченість захисту людини у суспільстві взагалі й у кримінальному провадженні зокрема, оскільки діяльність державних органів у сфері кримінальної юстиції часто суттєво обмежує конституційні права людини. Враховуючи особливості спеціального кримінального провадження (in absentia) та фактичну відсутність

підозрюваного, обвинуваченого у ньому, законодавцем як обов'язкова умова передбачена участь захисника. Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України обов'язкова участь захисника у такому кримінальному провадженні забезпечується з моменту прийняття відповідного процесуального рішення

Враховуючи вищесказане, актуальність теми дисертаційного дослідження Пеліхоса Євгена Миколайовича, яке присвячено забезпеченню права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*), не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Робота виконана у Національній академії внутрішніх справ в рамках Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 року (протокол № 28/1).

У роботі були використані сучасні методи досліджень та аналізу даних, зокрема *історико-правовий* метод, який дозволив відслідкувати історичне становлення та розвиток забезпечення засад кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) (підрозділи 1.1, 1.3); *формально-юридичний* – при дослідженні положень кримінального процесуального законодавства щодо регламентації порядку забезпечення права на захист при здійсненні спеціального кримінального провадження (розділи 1–3); *формально-логічний та логіко-семантичний* – для уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату (підрозділи 1.2, 2.3, 3.1, 3.2); *логіконормативний* – для формулювання та обґрунтування змін та доповнень до кримінального процесуального законодавства в частині забезпечення права на захист у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) (розділи 1–3). Метод *системно-структурного* аналізу використовувався для визначення порядку та підстав залучення захисника,

підстав здійснення спеціального досудового розслідування, виокремлення напрямів діяльності захисника, розгляду питання забезпечення права на захист у судовому розгляді (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2). Використовувалися також *соціологічний метод* (анкетування) – для з’ясування думки практичних працівників щодо проблем дисертаційного дослідження (розділи 2–3) та *статистичний* – для підкріплення певних тверджень статистичними даними (підрозділи 2.2).

Дисертаційне дослідження висвітлює і вирішило низку теоретичних та практичних проблем щодо забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*), формулювання обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. Вперше з позиції вирішення проблем реалізації права на ефективний захист при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*) обґрунтовано необхідність у нормах КПК України передбачити обов’язкову участь у таких провадженнях не менше двох захисників, доповнивши ч. 3 ст. 46 КПК України «Загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні»; обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення процесуального порядку реагування прокурора, слідчого судді під час досудового розслідування, та суду під час судового провадження на порушення захисником права на ефективний захист, що виражається у не вжитті заходів, направлених на захист підозрюваного (обвинуваченого) та підтверджується відповідними процесуальними документами; з метою забезпечення права на ефективний захист доведена

доцільність деталізувати у підзаконних нормативно-правових актах, рішеннях органів адвокатського самоврядування процедуру призначення адвокатів для здійснення захисту у спеціальному кримінальному провадженні з урахуванням спеціалізації адвоката; доведено, що участь захисника під час залучення останнього до проведення окремої процесуальної дії відповідно до ч. 12 ст. 615 КПК України є порушенням права підозрюваного на захист; з'ясовано, що зміст діяльності сторони захисту при оголошенні підозрюваного у міжнародний розшук, охоплює два напрями, зокрема, процесуальну та превентивну діяльність захисника; для вирішення проблеми реалізації права обвинуваченого на судовий розгляд спеціального кримінального провадження судом присяжних обґрунтовано необхідність надати можливість захиснику обвинуваченого реалізовувати аналізоване право шляхом внесення відповідних доповнень до ч. 2 ст. 384 КПК України «Роз'яснення права на суд присяжних»; обґрунтовано, що процесуальна діяльність захисника як одна з форм забезпечення права обвинуваченого на захист у підготовчому судовому засіданні обумовлюється функціональною сутністю стадії (судовий контроль, правосуддя) і спрямована на: 1) дотримання прав обвинуваченого та процесуальних гарантій, наданих йому кримінальним процесуальним законодавством; 2) усунення допущених помилок на стадії досудового розслідування шляхом виявлення недоліків підсумкових актів досудового розслідування, оскарження дій, рішень та бездіяльності слідчого, прокурора, а також ухвал слідчого судді, які не могли бути предметом оскарження на етапі досудового розслідування цього кримінального провадження; 3) організацію судом підготовки до судового розгляду; розглянуто питання забезпечення права на захист обвинуваченого за його відсутності у судовому розгляді через призму дотримання стандартів справедливого суду в розрізі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, спрямованих на забезпечення належного відправлення правосуддя, таких як: право на доступ до суду, принцип рівності можливостей, право на ефективний захист.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані в фахових виданнях

України та зарубіжних країн, також були представлені у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

Дослідження автора з відповідної тематики були впроваджені в ряді профільних університетів і інститутів України.

Таким чином дисертаційне дослідження Пеліхоса Євгена Миколайовича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Пеліхоса Євгена Миколайовича не викликають жодних зауважень. Пропозиції щодо обов'язкової участі у спеціальних кримінальних провадженнях не менше двох захисників в окремій нормі КПК України та інші пропозиції змін до законодавства оформлені належним чином та мають теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

В дисертаційній роботі обґрунтовано, що процесуальна діяльність захисника як одна з форм забезпечення права обвинуваченого на захист у

підготовчому судовому засіданні обумовлюється функціональною сутністю стадії (судовий контроль, правосуддя) і спрямована на: 1) дотримання прав обвинуваченого та процесуальних гарантій, наданих йому кримінальним процесуальним законодавством; 2) усунення допущених помилок на стадії досудового розслідування шляхом виявлення недоліків підсумкових актів досудового розслідування, оскарження дій, рішень та бездіяльності слідчого, прокурора, а також ухвал слідчого судді, які не могли бути предметом оскарження на етапі досудового розслідування цього кримінального провадження; 3) організацію судом підготовки до судового розгляду. Окрім цього, дисертантом за допомогою системного та формально-логічного методів запропоновано ряд змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*).

Здобувач здійснив належну статистичну обробку отриманих даних. Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*) (лист до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 26 вересня 2022 року);

– *правозастосовній діяльності* адвокатів (Акт про впровадження

наукових розробок дисертаційного дослідження в практичну діяльність адвокатського об'єднання «Богатир та партнери» від 5 жовтня 2022 року);

– *освітньому процесі* – при підготовці та проведенні лекційних, семінарських та практичних занять зі слухачами, курсантами та студентами при викладанні таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Особливі порядки кримінального провадження», «Адвокатура України» (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 21 вересня 2022 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Пеліхоса Євгена Миколайовича викладена українською мовою на 256 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, огляду літератури, матеріалів і методів дослідження, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Результати дослідження представлені у 4 додатках на 23 сторінках.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисертанта та інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

У розділі 1 «Теоретичні та правові засади забезпечення права на захист за відсутності підозрюваного (обвинуваченого)» Проведено історико-порівняльний аналіз забезпечення засад кримінального провадження за

відсутності підозрюваного (обвинуваченого) з часів Стародавнього Риму та Середньовіччя. З'ясовано, що законодавець тих історичних періодів переважно розцінював неявку «як непослуху своєї волі», як посягання на публічний характер, як наслідок винного діяння, що тягнув застосування процесуальних санкцій кримінального характеру. На підставі аналізу таких пам'яток вітчизняного права як «Руська правда», «Литовський статут», «Права, за якими судиться малоросійський народ», «Статут кримінального судочинства», кримінального процесуального законодавства радянського періоду виокремлено історичні періоди становлення та розвитку інституту заочного кримінального провадження в українському кримінальному процесі: I етап (XI – XVII століття) – давньоруський; II етап (XVII століття – 1917 рік) – імперський; III етап (1917–1991 роки) – радянський; IV етап (1991 – по сьогоднішній час) – сучасний. З'ясовано, що законодавцями кожного з названих етапів притаманне своє уявлення про закріплення та реалізацію засад кримінального провадження, що безперечно відображалось на його здійсненні за відсутності підозрюваного (обвинуваченого).

Встановлено, що вектор реформування кримінального процесуального законодавства у напрямку приведення його у відповідність до міжнародних договорів та європейських стандартів щодо здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) *in absentia* було визначено прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 року № 1689-VII, який з певними змінами діє і по теперішній час.

У розділі 2 «Забезпечення прав підозрюваного при здійсненні спеціального досудового розслідування» запропоновано зміст забезпечення права на захист у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) розглядати як сукупність наступних елементів: 1) діяльність суб'єктів захисту (передусім захисника) щодо реалізації наданих їм прав та

повноважень як у спеціальному досудовому розслідуванні, так і під час спеціального судового провадження у матеріально – та процесуально-правовому полі; 2) забезпечення стороною обвинувачення, слідчим суддею, судом підозрюваному, обвинуваченому права на отримання кваліфікованої правової допомоги з боку обраного ними або призначеного захисника; 3) визначені кримінальним процесуальним законом гарантії підозрюваного (обвинуваченого) реалізації права на захист та їх практичне втілення у спеціальному кримінальному провадженні.

Констатовано існування проблем реалізації права підозрюваного (обвинуваченого) на ефективний захист захисником залученим в порядку надання безоплатної правової допомоги у спеціальному кримінальному провадженні. Для вирішення проблем ефективності захисту сформульовано пропозиції про внесення змін та доповнень до ст. ст. 46, 47, 615 КПК України.

Обґрунтовано доцільність деталізувати у підзаконних нормативно-правових актах, рішеннях органів адвокатського самоврядування процедуру призначення адвокатів для здійснення захисту у спеціальному кримінальному провадженні з урахуванням спеціалізації адвоката. Визначено необхідність обов'язкового залучення захисника до прийняття процесуального рішення про здійснення спеціального досудового розслідування. Зокрема участь захисника є обов'язковою щодо осіб, стосовно яких складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їм внаслідок невстановлення місцезнаходження таких осіб, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Розділ 3 присвячений забезпеченню прав обвинуваченого при здійсненні спеціального судового провадження. У розділі розглянуто питання забезпечення права на захист обвинуваченого за його відсутності на судовому розгляді через призму дотримання стандартів справедливого суду в розрізі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, спрямованих на забезпечення належного відправлення правосуддя (право на доступ до суду, принцип рівності можливостей, право на ефективний захист).

Констатовано відсутність належної нормативної регламентації порядку перегляду судових рішень, ухвалених за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), зокрема: щодо процесуальних гарантій реалізації права особи на доступ до правосуддя та права на перегляд справи в загальному порядку; особливого порядку апеляційного та касаційного оскарження заочних вироків (це стосується строків, суб'єктів оскарження, наслідків подання скарг тощо); забезпечення права на захист засудженого при перегляді судових рішень, ухвалених за його відсутності.

Висновки повністю відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел складається з 259 посилань на реферовані джерела в вітчизняних і міжнародних виданнях, наукові огляди та керівництва.

Таким чином, дисертація Пеліхоса Є.М. відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*).

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Пеліхоса Євгена Миколайовича щодо забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (*in absentia*) рекомендується для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Є.М. Пеліхоса, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом

подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.1 «Історико-порівняльний аналіз забезпечення засад кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого)» дисертантом виокремлено історичні періоди становлення та розвитку інституту заочного кримінального провадження в українському кримінальному процесі. Задля більш повного дослідження даної проблематики, на думку опонента, потрібно було б сформулювати авторську періодизацію розвитку законодавства щодо інституту заочного кримінального провадження в українському кримінальному процесі.

2. На стор. 83 дисертації автором зазначено, що відповідно до вимог п. 8 ч. 2 ст. 52 та ч. 1 ст. 297-3 КПК України участь захисника у кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, є обов'язковою і забезпечується з моменту прийняття відповідного процесуального рішення. Проте, водночас згідно з ч. 1 ст. 297-3 КПК України клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів із дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника. Якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для залучення захисника. Таким чином, можна побачити неузгодженість між п. 8 ч. 2 ст. 52 та ч. 1 ст. 297-3 КПК України, оскільки участь захисника є обов'язковою не тільки з моменту прийняття процесуального рішення про проведення спеціального досудового розслідування (*in absentia*) (п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України), а й для розгляду клопотання про його здійснення (ч. 1 ст. 297-3 КПК України). У задоволенні такого клопотання відповідно до ст. 297-4 КПК України слідчим суддею може бути відмовлено, однак участь захисника у цьому разі є обов'язковою. Хотілося б почути думку автора з цього приводу.

3. У дисертації варто було би приділити увагу ще такому проблемному питанню, що виникає під час реалізації функції захисту у спеціальному кримінальному провадженні (*in absentia*) - визначення тактики захисту

підозрюваного, обвинуваченого у разі залучення захисника за призначенням. Адже у більшості випадків захисник може бути не знайомим із підозрюваним, обвинуваченим, а тому у нього не має змоги з'ясувати ставлення клієнта до висунутих обвинувачень, обставин справи та належним чином виробити лінію захисту, враховуючи зазначені обставини.

4. Дисертантом запропоновано низку змін до Кримінального процесуального законодавства. Доцільно було б ці зміни викласти у висновках до дисертаційного дослідження окремим пунктом.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Пеліхоса Євгена Миколайовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Є.М. Пеліхоса на тему «Забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (in absentia)», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (in absentia).

2. Дисертація Є.М. Пеліхоса на тему «Забезпечення права на захист підозрюваного, обвинуваченого при здійсненні спеціального кримінального провадження (in absentia)» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Пеліхос Євген Миколайович, на підставі публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Директор навчально-наукового
інституту права
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

 Василь ТОПЧІЙ
